

Varlık Dergisi'nin 1970-1980 Dönemi Türkiye'sinde Kemalizm Algısı***Perception of Kemalism in Türkiye (1970–1980) Through the Lens of Varlık Magazine*****Yaşar ÖZKANDAŞ*****Öne Çıkanlar:**

- Bu makale Türk Devrimi'nin ideolojisi olarak kabul edilen Kemalizmin 1970'li ve 1980'li yıllarda Varlık dergisi tarafından nasıl değerlendirildiğini incelemeyi amaçlamıştır.
- Varlık dergisi Kemalizm üzerine değerlendirmelerde bulunurken onu sağ ve sol ideolojilerden dikkatle ayıran 1930'lu yılların anlayışını esas kabul etmiştir.
- Kemalizmi, Atatürkçülük kavramı ekseninde apolitik bir düşünce sistemi olarak tanımlamıştır.

Öz: Varlık dergisi 1933 yılının temmuz ayında Yaşar Nabi tarafından yayımlanmaya başlamıştır. Cumhuriyetin özgür ve özerk bir birey yaratmaya yönelik kültür politikasını toplumsal zeminde yaygınlaştırmak ve kökleştirmek gibi bir amacı takip etmiştir. Kemalizmin gerçekleştirdiği dönüşümlerin benimsenmesi ve topluma aktarılmasına yönelik yayınlamış olduğu metinlerde düşünsel açıdan bir süreklilik içinde olmuştur. 1930'lu yılların sağ ve sol ideolojilerin dışında konumlandığı Kemalizm anlayışını 1970'li ve 1980'li yıllarda da savunmuştur. Bu doğrultuda sol Kemalist tezlerle arasına mesafe koyarken sosyalist aydınların Kemalizm eleştirileri karşısında ise tek parti döneminin Kemalizm yorumunu öne çıkarmıştır. Özellikle milliyetçilik ilkesi üzerinden Kemalizme eklemlemeye çalışan siyasi partileri ve politik grupları Kemalizmi yozlaştırmakla eleştirirken muhafazakâr ve mukaddesatçı kesimin köktenci eleştirileri karşısında ise ulus devlet ve laik ekseninde bir Kemalizm savunusu ortaya koymuştur. Varlık dergisi bu yaklaşımıyla Atatürk'ün gerçekleştirmiş olduğu siyasal ve sosyal dönüşümleri 1930'ların perspektifinden okumaya çalışan askeri bürokrasiyle aynı noktada buluşmuştur. 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 askeri darbesinin Kemalizmi yorumlayış biçimiyle aynı doğrultuda bir Kemalizm tanımı ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Atatürkçülük, Devrim, Kemalizm, Muhafazakarlık, Militarizm, Sosyalizm.

Highlights:

- This article explores how *Varlık* magazine interpreted Kemalism—recognized as the ideological foundation of the Turkish Revolution—during the 1970s and 1980s.
- In its assessments, *Varlık* grounded its understanding of Kemalism in the 1930s perspective, carefully distinguishing it from both right- and left-wing ideologies
- The magazine portrayed Kemalism as an apolitical system of thought, centered around the concept of Atatürkism.

Abstract: Varlık magazine began publication in July 1930 under the leadership of Yaşar Nabi. It aimed to

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bingöl, yozkandas@gmail.com.tr.
ORCID: 0000-0003-2705-7026

spread and solidify the Republic's cultural policy to foster a free and autonomous individual within society. The magazine consistently supported and promoted the ideological foundations of the transformations brought about by Kemalism. Maintaining a perspective rooted in the interpretation of Kemalism from the 1930s—positioned outside of both right-wing and left-wing ideologies—it continued to advocate this view through the 1970s and 1980s. While distancing itself from leftist Kemalist theses, Varlık responded to criticisms from socialist intellectuals by emphasizing the interpretation of Kemalism prevalent during the single-party era. The magazine criticized political parties and groups that sought to align themselves with Kemalism through nationalism, accusing them of distorting its principles. Conversely, when faced with radical critiques from conservative and religious factions, it defended Kemalism based on the ideals of the nation-state and secularism. Through this stance, Varlık aligned itself with the military-bureaucratic establishment, which also interpreted Atatürk's political and social reforms from a 1930s perspective. Its understanding of Kemalism echoed the narratives endorsed by the military interventions of March 12, 1971, and the September 12, 1980 coup.

Keywords: Atatürkism, Revolution, Kemalism, Conservatism, Militarism, Socialism

Summary: Kemalism, named after Mustafa Kemal Pasha—the leader of the Turkish War of Independence and founder of the Republic of Türkiye—is a revolutionary and progressive ideological framework. During the War of Independence, the term was used both domestically and abroad to refer to those who stood alongside Mustafa Kemal in the national struggle. Following the war's successful conclusion, the term came to describe the principles that underpinned the political and socio-economic foundation of the new Turkish state. The founding elite of the Republic intentionally avoided turning Kemalism into a rigid, dogmatic doctrine. Instead, it was conceived as a revolutionary ideology open to reinterpretation in accordance with the conditions of each era. This adaptability allowed Kemalism to maintain a dominant influence across subsequent periods in Turkish history. However, over time, Kemalism began to attract criticism. Particularly within intellectual circles, it became the subject of serious debate, giving rise to a wave of critical analysis and literature that questioned and reassessed its premises.

This study focuses on Varlık magazine's interpretation of Kemalism during the 1970s, when critiques of the ideology became increasingly noticeable, and the 1980s, when such critiques intensified and grew more radical. Varlık magazine began publication in July 1930 under the direction of Yaşar Nabi, at a time when significant changes were being pursued in Türkiye's political, socio-economic, and intellectual landscape. The magazine aimed to contribute to the dissemination and entrenchment of the Republic's cultural policy, which sought to create a free and autonomous individual within society. Varlık followed an editorial policy designed to increase the ideological influence of Kemalism. In particular, Yaşar Nabi wrote numerous articles addressing political and social reforms intended to foster the development of a modern and nationally conscious citizen. The pages of Varlık featured texts that passionately supported the Republic's efforts to eliminate the socio-economic structures of agrarian society, particularly through reforms in politics, culture, education, and law. These writings sought to root the ideology of the Republic in the worldview of younger generations. The process of adopting and interpreting the transformations initiated by Kemalism—which aimed to shift Türkiye from an Eastern-style society toward one more aligned with Western models—continued in the following decades.

In this context, when examining how Kemalism was evaluated in the pages of Varlık magazine during the 1970s and 1980s, the writers of Varlık adhered to the understanding of Kemalism that carefully distinguished it from ideologies like fascism or communism, a perspective rooted in the 1930s. Unaffected by the political and socio-economic changes occurring both globally and in Türkiye, Varlık carried this understanding into later periods. In the 1970s, the magazine strongly opposed attempts to associate Kemalism with leftist terminology from the 1960s and the critiques of Kemalism from non-Kemalist leftist ideologies. In response to leftist Kemalist theses that criticized Kemalism for focusing on economic issues while neglecting structural revolutions and for introducing superstructural changes while failing to address changes in the economic base, Varlık emphasized the importance of superstructural changes. Against the critiques from socialist intellectuals who deemed Kemalism anti-democratic, the magazine highlighted that the principles of Kemalism and the societal transformation it fostered would not allow for the emergence

of a totalitarian political system.

Varlık also defended its position on Kemalism from the perspective of right-wing and nationalist-religious groups. The magazine criticized right-wing circles that sought to use the principle of nationalism to align themselves with Kemalism, accusing them of legitimizing extremist thoughts and actions. In particular, Varlık made a clear distinction between Kemalism and right-wing ideologies, accusing them of distorting the true meaning of the Six Arrows—the core principles of Kemalism. In response to the conservative and traditionalist factions who, based on the idea of being heirs to the Ottoman Empire, adopted a pan-Islamic political system, Varlık emphasized the importance of Türkiye’s national-state identity and stressed that secularism played a fundamental role in the creation of a free individual.

In conclusion, it can be stated that Varlık magazine viewed Kemalism—or more specifically, as preferred by the magazine, Atatürkism—as an apolitical system of thought, considering it a set of principles that defined the political and socio-economic foundations of a modern country and society. The magazine criticized political parties and movements that attempted to replace Kemalist principles with ideologies such as socialism, fascism, or fundamentalism. In this way, Varlık’s analysis of Kemalism aligned with the military bureaucracy’s viewpoint. The evaluations of military governments established after March 12, 1971, and September 12, 1980, also described Kemalism as a thought system under the concept of Atatürkism, positioning it above ideologies, and Varlık shared similar views.

Giriş

Adını Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın lideri ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Paşa’dan alan Kemalizm devrimci-ilerici bir düşünce sistemidir (Ateş 1994, 12). Kemalizm terimi Kurtuluş Savaşı yıllarında gerek yabancı gerekse de ülke için yazışmalarda ulusal mücadeleye Mustafa Kemal Paşa’nın yanında katılanları tanımlamak için kullanılan “*Kemâli*” ya da “*Kemalist*” deyimlerinden türemiştir. Bu terim, daha sonra cumhuriyeti kuran kadrolar tarafından benimsenmiş ve bu haliyle ilk kez 1930 yılı eylül ayında *Muhit* dergisinde Ahmet Cevat Emre tarafından kullanılmıştır. Emre, yayımladığı bir makalesinde Kemalizm’i “*bütün siyasi prensipleri malum bir demokrasi mektebi*” olarak tanımlamıştır. Ali Naci Karacan da sahibi ve başyazarı olduğu İnkılâp gazetesinin 2 Aralık 1930 tarihli nüshasında ‘*Rusya’da nasıl bir komünizm, İtalya’da nasıl bir faşizm varsa bizde de bir Kemalizm olmalıdır*’ değerlendirmesinde bulunmuştur. Kemalizm’in tutarlı ve bütüncül bir ideoloji olmasına yönelik yaklaşımlar daha sonraları da devam etmiştir. Şeref Aykut, M. Saffet Aydın ve Tekinalp gibi isimler bu doğrultuda metinler kaleme almışlardır (Uzun 2010, 244-245). Fakat Kemalizm resmi bir ideoloji olarak görülmekle birlikte herkes için mutlak bir doğruyu ifade eden dogmatik bir düşünce sistemine dönüşmemiştir. Prensiplerinin farklı şekillerde yorumlanabilmesi, tarihsel süreç içinde farklı politik akımların Kemalizmi kimi zaman olumlayarak, kimi zaman ise eleştirerek yeniden tanımlama girişimlerine olanak tanımıştır (Atılğan 2020a, 54-55).

Bu bağlamda Kemalizmin tarihsel seyrine baktığımızda onun tek parti döneminde (1923-1946) izlenen siyasi ve sosyo-ekonomik politikaların çerçevesini çizdiği görülmektedir. Bu süreçte Kemalizm, devrimin önderleri tarafından çağdaş siyasal, toplumsal ve ekonomik bir düzeni inşa etmeye yönelik, ideolojiler üstü bir devlet politikası olarak tanımlanmıştır. Aynı dönemde farklı siyasi gruplar *Ülkü* ve *Kadro* dergileri vasıtasıyla kendi siyasi bakış açıları doğrultusunda Kemalizmi yeniden yorumlara çabalarına girmişlerdir. Bu gruplar Kemalizmi sağ ve sol ideolojik çerçevelerden yararlanarak anlamlandırmaya çalışmışlardır (Esen 2023, 67). Atatürk’ün vefatının ardından Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü döneminde, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan siyasal liberalleşme süreciyle birlikte Kemalist ilkeler bir noktaya kadar revize edilmiştir. Ancak buna rağmen temel anlamını ve ideolojiler üstü konumunu korumuştur (Seçkin 2021, 493-494).

Demokrat Parti (DP) iktidarı Kemalizm'in çok partili sisteme adapte edilmesi ve farklı siyasi aktörler tarafından yeniden yorumlanması açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu bağlamda, 1950 seçimleriyle iktidarın el değiştirmesinin ardından Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar, DP üst yönetimi tarafından da benimsenen değerlendirmelerinde, Kemalizmi tamamlanmamış bir medeniyet projesi olarak yorumlamıştır. Bayar, bu yaklaşımıyla Kemalizmi kalkınmacı bir içerikle yeniden ele alırken, aynı zamanda onu merkez-sağ politik söylemle de buluşturmuştur (Bora & Taşkın 2015, 531-532).

Anti-Kemalist olduğu gerekçesiyle DP iktidarına son veren 27 Mayıs 1960 askeri darbesini takip eden süreçte Kemalizm 1930'lardaki Kadro harektinden bu yana ilk kez sol / sosyalist bir perspektifle yeniden yorumlanmaya başlamıştır. Bu dönemde Kemalizm ile sosyalizm arasında neredeyse hiçbir fark olmadığı yönündeki değerlendirmeler ağırlık kazanmıştır. Ancak 1960'ların sonlarına doğru ve takip eden yıllarda sol fikriyat ile Kemalizm arasında önemli mesafeler olduğu şeklinde bir anlayış ön plana çıkmıştır. Kemal Tahir, Emin Türk Eliçin ve İdris Küçükömer, Kemalizmin eleştirel yorumlanmasında kurucu metinleriyle öncü figürler hâline gelmişlerdir (Kayalı 2021a 1268, 1282). Bu süreci izleyen 12 Mart 1971 Muhtırasıyla birlikte, ordu ve onun güdümlendiği siyasal iktidar soldan arındırmış bir Kemalizm yorumu geliştirmeye başlamıştır. Bu eğilim 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle daha da kemikleşmiştir. Kenan Evren başkanlığındaki Milli Güvenlik Konseyi (MGK) sol çağrışımları nedeniyle Kemalizm kavramını yok sayarken Atatürkçü Düşünce Sistemi adı altında sağ yönelimli bir darbe ideolojisi oluşturmaya çalışmıştır (Aytürk&Esen 2022, 7-8). Bu koşullarda, Kemalizm üzerine tartışmalar farklı aydın grupları arasında derinleşerek devam etmiştir. Özellikle İlhan Selçuk, Mümtaz Soysal, Uğur Mumcu, Sina Akşin ve Ahmet Taner Kışlalı gibi sol-Kemalist aydınlar, askeri otoritenin sunduğu ideolojiyi '*dondurulmuş Atatürkçülük*' olarak yorumlamışlar ve buna bir tepki olarak demokratik ve toplumcu bir siyasal sistem idealini Kemalizmle özdeşleştirmişlerdir (Alpkaya 2015, 479). Kemalizmin doruk noktasının halkçı bir demokrasi olduğuna yönündeki bu vurguya karşılık İslamcı, sosyalist sol ve liberal sol gibi farklı köklerden gelen aydın grupları ise, 12 Eylül darbesi sonrasında açılan neoliberal sürecin yarattığı düşünsel yapının zemini üzerinde, Kemalizmin demokrasi ve hukuk devletiyle sorunlu bir ilişki içinde olduğu tezini gündeme getirmişlerdir (Esen 2022).

Kemalizm eleştirisinin daha net bir şekilde gözlemlenmeye başladığı 1970'li yıllar ile giderek radikalleştiği 1980'li yıllarda *Varlık* dergisinin Kemalizm'e ilişkin yorumu, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Varlık dergisi siyasi, sosyal, ekonomik ve düşünsel açıdan köklü dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde, 1933 yılının temmuz ayında Yaşar Nabi Nayır tarafından yayımlanmaya başlamıştır. Dergi, Cumhuriyetin özgür ve özerk bir birey yaratmaya yönelik kültür politikasını toplumsal zeminde yaygınlaştırmak ve kökleştirmek gibi bir amaçla basın yaşamında yerini almıştır. Kemalizmin düşünce düzeydeki etkisini arttırmaya yönelik bir yayın politikası benimsemiştir. Özellikle Yaşar Nabi çağdaş ve ulusal nitelikte bir yurttaş tipinin oluşturulmasına yönelik siyasal ve sosyal alanda atılan adımları konu alan birçok makale kaleme almıştır. Varlık dergisinin sayfalarında Cumhuriyet yönetiminin tarım toplumuna ait sosyo-kültürel yapıyı tasfiye etmek amacıyla siyaset, kültür, eğitim ve hukuk alanlarında gerçekleştirdiği reformları aydın coşkusuyla destekleyen metinler yayınlamış ve genç kuşakların düşünce dünyasında cumhuriyet ideolojisinin kökleşmesine katkı sağlamaya çalışmıştır (Karagülle 2006, 611, 616). Yaşar Nabi gibi Varlık dergisinin diğer yazarları da Türkiye'yi Doğu tipi toplumlardan Batı türü toplumlara taşıma amacı güden değişimleri yücelten metinler kaleme almışlardır. Bu yayın çizgisi Yaşar Nabi'nin vefat ettiği 1981 yılına kadar titizlikle korunmuştur. Ancak bu tarihten sonra Varlık dergisinde Kemalizm üzerine kaleme alınan metinler ile Atatürk

dönemine yapılan vurgular bariz bir biçimde azalmıştır. Varlık dergisinin askerî yönetimlerin gölgesi altında şekillenen 1970’li ve 1980’li yıllardaki Türkiye bağlamında Kemalizmi nasıl anlamlandırdığını incelemeyi amaçlayan bu çalışma, derginin 1980’li yıllarda Kemalizme olan ilgisinin önemli ölçüde azalmasından ötürü ağırlıklı olarak 1970’li yıllara odaklanmıştır. Söz konusu tarihsel kesit Varlık dergisinin Kemalizm konusunda yoğun bir biçimde düşündüğü son yıllar olmuştur.

Türkiye’nin 1970’li ve 1980’li Yıllarında Siyasal Yaşam

Türkiye 1970’li yıllara İsmet İnönü’nün ‘*sosyal hayatımızda yeniden bir fırtınalı devreye girdik ya da giriyoruz. Bunun ilk işaretini Sümerbank grevinde görüyoruz*’ uyarısıyla girmiştir. Gerçekten de Sümerbank grevi, yaklaşan toplumsal fırtınanın ilk işareti olmuştur. Türkiye toplumu bütün katmanları, sınıfları ve kesimleriyle harekete geçmiştir. Özellikle işçilerin 15-16 Haziran 1970’te gerçekleştirdiği eylemler ülke tarihin en etkili toplumsal hareketlerinden biri olmuştur. Bu toplumsal dinamizm iktisadî ve siyasî güç odaklarında, büyük bir endişe yaratmıştır. Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç bu kaygıyı ‘*sosyal hak arama cereyanları ekonomik gelişmenin çok ilerisine geçti*’ cümlesiyle dile getirmiştir (Atılğan 2020b, 55). Tağmaç’ın bu açıklamasından kısa bir süre sonra, ordu 12 Mart 1971 tarihinde ‘*yasa ve düzenin yeniden kurulması*’ gerekçesiyle inisiyatifi ele almıştır. Müdahalenin ardından Atatürk’ün düşünceleri doğrultusunda reform yasalarını çıkaracak güçlü bir hükümetin kurulmasına öncelik verileceği açıklanmıştır. Yüksek komuta kademesi, dönemin başbakanı Süleyman Demirel’in istifasını istemiş ve hükümeti kurma görevini Prof Dr. Nihat Erim’e vermiştir. Erim, teknokratlardan oluşan bir kabine kurmuştur (Ahmad 2009, 177).

Erim hükümeti göreve askerlerin taleplerini yerine getirerek başlamıştır. 26 Nisan 1972 tarihinde yedi ilde ilan edilen sıkıyönetimle birlikte sendika liderlerinden öğrenci örgütlerine, üniversite hocalarından gazetecilere, bürokratlardan politikacılara kadar bir çok kesimi kapsayan büyük bir baskı dönemine girilmiştir. Sıkıyönetimi, Anayasa’daki demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanması izlemiştir. Ordunun büyük bir desteğini almasına rağmen Erim hükümeti uygulamaya çalıştığı ekonomi politikasından beklediği başarıyı elde edememesi üzerine kısa süre içinde istifa etmiştir. Ancak yeni hükümeti kurma görevi bir defa daha kendisine verilmiştir. Buna karşın, II. Erim hükümeti birincisinden çok daha kısa sürede dağılmıştır. Erim kabinelerini izleyen Ferit Melen ve Naim Talu başbakanlığında kurulan hükümetler de benzer bir akıbetle karşılaşmıştır (Demirel 2023, 290-293).

Türkiye ağır toplumsal ve ekonomik sorunlar altında 14 Ekim 1973 tarihinde sandık başına gitmiştir. Demokratik bir yönetim anlayışının yeniden sağlanabilmesi açısından oldukça önem arz eden bu seçimler bütün tahminleri alt üst etmiştir. 1972 yılındaki lider değişimiyle birlikte Bülent Ecevit’in önderliğinde seçimlere katılan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) birinci parti olmuştur. Ancak özellikle sağ partilerde oyların parçalanması nedeniyle hiçbir parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğa ulaşamamıştır. Uzun süren bir hükümet bunalımından sonra 7 Şubat 1974 tarihinde CHP – MSP birlikteliğinde (Milli Selamet Partisi) bir koalisyon hükümeti kurulmuştur (Çavdar 2013, 232). Farklı ideolojik köklerden gelmesine rağmen her iki partinin de anti-Amerikancı bir politik çizgiyi takip etmesi, büyük sermayeye karşı duyulan güvensizlik ve kalkınmacı bir ekonomi modelinden yana olmaları, bu koalisyonun başarılı olabileceğine dair kamuoyunda bir umut yaratmıştır. Ancak kısa sürede başlayan anlaşmazlıklar Kıbrıs meselesiyle birlikte derinleşmiş ve koalisyon, 18 Eylül 1974 tarihinde Ecevit’in istifasıyla sona ermiştir. Koalisyonun dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan uzun süreli hükümet bunalımı Adalet Partisi (AP), MSP, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve Milliyetçi Hareket Partisi’nin (MHP) bir araya

gelerek 31 Mart 1975'te kurdukları I. Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti ile aşılmıştır. Ancak bu dönemde de ekonomik ve toplumsal sorunlar giderek artmıştır. Siyasal ve ekonomik krizin en üst noktaya ulaştığı bir dönemde gerçekleşen 1977 Haziran seçimlerine yüksek bir katılım sağlanmış ve CHP birinci parti olmuştur. Ancak tek başına hükümet kurabilecek bir güce ulaşamamıştır. Bu gelişme üzerine AP-MSP ve MHP'nin ortaklığıyla II. MC Hükümeti kurulmuştur (Zürcher 2010, 377, 378). Hükümet, hem ekonomik sorunlarla hem de tırmanan siyasal şiddetle başa çıkmaya çalışırken, aynı zamanda IMF ile ilişkiler konusunda da ciddi bir anlaşmazlık içine girmiştir. Kabine, Türkiye'yi sağlıklı bir biçimde yönetebilme imkanından her geçen gün biraz daha uzaklaşmıştır. Bu ortamda, CHP 11 Aralık 1977 yerel seçimlerinde ibreyi kendi lehine çevirerek oylarını arttırmış; AP'den ayrılan bazı milletvekilleri ve bağımsızların desteğiyle 5 Ocak 1978'de Türkiye Cumhuriyeti'nin 42. Hükümetini (III. Ecevit Hükümeti) kurmuştur (Ozan 2015, 701, 702). Ancak şiddet olaylarının hız kesmediği bu süreçte siyasi ve ekonomik kriz giderek derinleşmiştir. Özellikle ekonomik bunalım CHP iktidarının sonunu hazırlamıştır. Neticede, 1979 ara seçimlerini kaybeden Ecevit, 16 Ekim'de istifa etmiştir. Yeni hükümet 12 Kasım 1979 tarihinde Süleyman Demirel tarafından kurulmuş ve AP'nin azınlık hükümeti dönemi başlamıştır. Bu dönemde alınan en önemli karar DPT müsteşarı Turgut Özal tarafından hazırlanan ve halktan kemer sıkmasının isteyen 24 Ocak 1980 ekonomik kararları olmuştur. Ancak yeni politikaların istenilen neticeyi vermemesi, görev süresi dolan Fahri Korutürk'ün yerine yeni bir cumhurbaşkanı seçilememesi ve artan şiddet olayları nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Eylül 1980 tarihinde yönetime el koymuştur (Hale 2014, 284-288).

Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, 14 Eylül 1980 tarihinde devlet başkanı ilan edilmiştir. Aynı zamanda yeni yasama organı oluşturuluncaya kadar yasama ve yürütme yetkilerini kullanmak üzere Kenan Evren'in başkanlığında dört kuvvet komutanının katılımıyla Milli Güvenlik Konseyi (MGK) oluşturulmuştur. Askeri yönetim 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu liberal rejimi kesinlikle ortadan kaldırmaya dönük bir süreci başlatmıştır. MGK, almış olduğu kararlarla parlamentoyu feshetmiş, neredeyse bütün meslek örgütlerinin ve sendikaların faaliyetlerini durdurmuş, grevleri yasa dışı ilan etmiştir. Grevde olan tüm işçilere işbaşı yapmaları emredilmiştir. Üniversiteler çok sıkı denetim altına alınmıştır. Faaliyetleri yasaklanan ve liderleri göz altına alınan siyasî partiler bir müddet sonra feshedilmiştir. Toplantı ve gösterilerin yasaklanması, şüpheli kabul edilen kamu personelinin görevine son verilmesi, gazete ve dergi yayınlarının durdurulması yetkisi komutanlara verilmiştir (Ahmad 2022, 159, 160).

Yürütme yetkisini elinde bulunduran MGK, Deniz Kuvvetleri Komutanlığından emekli Oramiral Bülent Ulusu'yu başbakan olarak atamaya karar vermiştir. Bülent Ulusu başbakanlığında kurulan 27 kişilik yeni bakanlar kurulunda en kritik atama Batılı malî çevrelerin desteklediği Turgut Özal'ın ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığına getirilmesi olmuştur. Bu atamayla birlikte 21 Eylül 1980'de çalışmaya başlayan yeni hükümetin, 24 Ocak kararlarının bir takipçisi olacağı kesinleşmiştir (Arcayürek 2012, 26, 27). Ordu, Ulusu Hükümeti'nin göreve başlamasından sonra Türkiye'nin siyasal ve sosyo-ekonomik yapısını köklü bir biçimde değiştirecek yeni bir anayasa için çalışmalara başlamıştır. 7 Kasım 1982'de askeri denetim altında halk oylamasına sunulan yeni Anayasa yüksek bir evet oranıyla kabul edilmiştir. Aynı oylama sonucunda Kenan Evren cumhurbaşkanı olmuş ve sivil siyasete dönüş çalışmaları başlamıştır. 6 Kasım 1983 tarihinde gerçekleşen seçimleri Turgut Özal'ın Anavatan Partisi (ANAP) kazanmış ve tek başına iktidara gelmiştir (Tanör 2014, 45,46). 1990'lı yıllara kadar birbirini izleyen ANAP iktidarlara döneminde sosyal devlet anlayışı terk edilmiş, kamu yatırımları azalmış ve devlete ait iktisadî teşekküller özelleştirilmiştir. Katıksız piyasacılığa dayalı neoliberal bir ekonomi politikası benimsenmiştir. Ancak uygulanan iktisadi politikalar enflasyonu düşürmede ve halkın

yaşam koşullarını iyileştirmede başarılı olamamıştır. Özellikle emekçi kesimlerin tepkisi günden güne artmıştır. Bunun yanında eski siyasî liderlerin üzerindeki yasakların kalkmasıyla ANAP iktidarı sarsılmaya başlamıştır. 26 Mart 1989’daki yerel seçimlerde partinin oylarının hızla erimekte olduğu görülmüştür. Bir sonraki genel seçimi muhtemelen kaybedeceğini anlayan Turgut Özal, 31 Ekim 1989’da kendini Evren’in yerine cumhurbaşkanı seçtirmeyi başarmıştır. 20 Ekim 1991 tarihinde yapılan erken genel seçimlerin sonunda ise, Doğru Yol Partisi (DYP) ile Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) arasında bir koalisyon kurulmuştur (Saraçoğlu 2015, 756, 806, 811).

Varlık Dergisi Sayfalarında Kemalizm Tartışması

1960’lı yıllar Türk entelektüel hayatında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Marksizmin yaygın bir kabul görmeye başladığı bu yıllarda görkemli bir rönesans yaşandığı düşüncesi genel bir kanaat olarak benimsenmiştir. Sosyalizmin gündeme gelmesi ve tartışılmasıyla birlikte Kemalizmi sosyalizme yakınlaştıran ve hatta özdeşleştiren bir Kemalizm anlayışı döneme damgasını vurmuştur. Bu yaklaşım en somut ifadesini Fethi Naci ve Çetin Altan’ın metinlerinde bulmuştur (Kayalı 2021b, 150). Kemalizmin sol yorumu olarak öne çıkan tahlillerin yanı sıra yine 60’lı yıllarda Kemalizmi doktriner bir düşünce sistemi olarak değil daha çok Atatürk’ün şahsiyeti ve simgesel otoritesi üzerinden ele alan sağ tandanslı bir düşünsel yönelim de ortaya çıkmıştır. Bu sağ Kemalist yaklaşım, Atatürkçülük kavramı etrafında şekillenmiş; Atatürk’ün devrimci niteliği ise büyük ölçüde geri planda bırakılmıştır. Söz konusu düşünsel çizgi DP seçkinleri tarafından ve özellikle de Celal Bayar öncülüğünde sistemleştirilmiştir. Daha sonrası dönemde ise Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) tarafından temsil edilmiştir. Buna karşılık, AP ise hiçbir zaman sağ Kemalist bir çerçeveye yerleşmemiştir. Bu durum nedeniyle Kemalizm sağ siyasi çevrelerde başat bir ideoloji haline gelmemiştir. 1960’ların sonlarına gelindiğinde ise milliyetçi ve İslamcı hareketlerin yükselmesinin etkisiyle sağ ideoloji ile Kemalizm arasındaki makas daha bir açılmıştır (Bora 2017, 168; Demirel 2013, 217; Esen 2023, 75).

1933 yılıyla birlikte yayın hayatına başlayan Varlık dergisi Kemalizmi ciddiyetle incelemiş ve onun çerçevesini dikkatle çizmeye çalışmıştır. Bu noktada Kemalizmi sosyalizmle bir araya getirmeye çalışan yaklaşımlara eleştirel bakmış ve Kemalizm ile sosyalizm arasında belirgin bir mesafenin olduğunu savunmuştur (Kayalı 2021b). Öte yandan, Atatürk ilkelerinin takipçisi olduğunu öne süren sağ siyasal çizgiyi Cumhuriyet modernleşmesinin tam karşısında konumlamıştır. Bu bağlamda Varlık dergisinin yayıncısı Yaşar Nabi Nayır için, 27 Mayıs 1960 “*bütün gerici ve çıkarıcı politikacılar ile çevrelerini*” siyaset dışına iterek “*Atatürk devrimleri doğrultusunda ileriye ve halka dönük*” bir anayasa getirmiştir. Bu gelişme, Türkiye’nin sorunlarının çözüleceğine dair bir umut doğurmuştur. Ancak kısa bir süre sonra, siyasî ve sosyal ortama yeniden DP çizgisinde bir parti egemen olmuştur. Buna tepki olarak gelişen protesto hareketleri ise, zamanla “*Atatürk ve millî birlik çizgisinden*” saparak aşırı sol akımlarla bütünleşmiştir (Nayır 1971a, 3). Yaşar Nabi, bu analiziyle birlikte yeşil ve kıvılcık irtica karşısında Kemalizm metaforunu 1940’lı yıllardan 1970’li yıllara taşımıştır demek yanıltıcı olmaz. Buna göre tek parti döneminde yaygın olarak benimsenmiş olan anti-faşist, anti-komünist ve anti-liberal bir Kemalizm anlayışını 70’li yılların Varlık sayfalarında da samimiyetle savunan Yaşar Nabi’ye göre, 12 Mart 1971 Muhtırası Atatürkçülüğün yeniden ihyası yönünde gerçekleşmiş ciddi bir atılımdır. DP-AP çizgisi tarafından temsil edilen merkez sağ ve CHP başta olmak üzere 60’lı yılların bütün siyasal aktörleri ve politik grupları Atatürkçülüğü günden güne etkisizleştiren politikalar dizgesinin takipçisi oldukları için “*kurtarıcı gibi beklenen önlenemez tepki*” gelmiştir. Yaşar Nabi, bu noktada askerî müdahaleyi gerçekleştiren yüksek komuta kademesinin demokrasiyi yalnızca seçimlere indirgememesi gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, askerî

yönetim, 27 Mayıs “devrimini yozlaştırmış olan ve ortamımıza yabancı düşen klasik demokrasi saplantısına” kapılmamalıdır. Öngörülen reformlar Türkiye’ye özgü bir demokrasi yaratılarak hayata geçirilmelidir (Nayır 1971b, 3).

Türkiye’de toplumsal sorunlara Marksist bir perspektifle çözümler aranmasının gündeme geldiği ve Kemalizmin, toplumun ekonomik ve sosyal yapısını dönüştürmeyi amaç edinen gerçek bir devrimci ideoloji olarak yeniden ele alınması gerektiğine yönelik tartışmaların başladığı bir dönemde, Varlık dergisi Kemalizmi daha çok bir üstyapı devrimi olarak değerlendirmiştir. Bu noktada öne çıkan isimlerden biri Ceyhan Atuf Kansu’dur. 1919 doğumlu Kansu, hem Kemalizmin hem de sosyalizmin çok ciddi bir şekilde tartışıldığı ve Kemalizm ile sosyalizmin bir araya getirilmeye çalışıldığı bir süreçte söz konusu ilişkilendirmeye mesafeli durmuştur. Kemalist ilkelerle bütünleşmiş bir sol tahayyülünün dışında kalmıştır. Aynı zamanda Kemalist olmayan Marksist yaklaşımların Kemalizme yönelik eleştirilerine ve Milliyetçi Cephe (MC) hükümetlerinin politikalarını karşı geliştirilen Kemalist temelli eleştirilere de katılmamıştır. Kansu, kendi ifadesiyle, “Atatürk’ü tanımak, anlatmak ve öğretmek isteyen” (Kansu 1972a, 3) bir yazar olarak metinlerinde 1930’lu yıllara özgü bir Atatürk kültünü sürdürmüştür. Bu durumun en somut yansımalarından biri “Kurtuluş Savaşlarının Babası” başlıklı yazısında görülür. Burada, Mustafa Kemal Atatürk “ulusal kurtuluş savaşı ile halk arasındaki bağı, duygu ve ilgi akımını kurabilmiş ilk insan” olarak betimlenir (Kansu 1972b, 3). Bir başka yazısında ise Atatürk, milletini “ulusal kurtuluş hareketinin acılı, onurlu geçitlerinden sevinçli dağ başlarına doğru” götüren “bir devlet bilgisi, bağımsızlık ve devrim dersi veren yüce bir politika öğretmeni” olarak tasvir edilmiştir (Kansu 1972c, 3).

Atatürk’ü tartışma ve eleştiri dışında tutan bu yaklaşımı, Kansu tüm değerlendirmelerinde özenle korumuştur. Bunun yanında özellikle vurguladığı bir diğer nokta ise Atatürk devriminin anti-emperyalist niteliğidir. Yazılarının tamamına yakınında Türk devrimini anti-feodal ve anti-emperyalist bir ulus yaratma mücadelesi olarak tanımlamıştır. Kansu’ya göre, Kurtuluş Savaşı siyasî, iktisadî ve kültürel açıdan sömürge ve yarı sömürge koşulları ortadan kaldırmaya yönelmiş ve sonunda da başarılı olmuş bir mücadeledir. Mustafa Kemal öncülüğünde, “bağımlılık ve yarı sömürge sürecinde yitirilen ulusal onur” Türk ulusuna yeniden aşılanmıştır (Kansu 1972ç, 3). Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı ve Lozan Barış Antlaşması’nı izleyen yıllarda atılan radikal adımlarla, Anadolu’nun sömürgeleşmesine neden olan “orta çağın oturduğu değişmez düzenin tüm dayanakları” yıkılmış ve bunu neticesinde yaratıcı ve özgür bir Türk ulusu ortaya çıkmıştır (Kansu 1972d, 3).

Kemalizmi üstyapı devrimi anlayışıyla ele alan ve bu yönünü vurgulayan yaklaşım, Yaşar Nabi’de de görülmektedir. Buna göre bir yandan Marksist düşünce ile Kemalizmin örtüşebileceği savunulurken diğer yandan da özellikle 1960’lı yılların sonlarına doğru Kemalizme yönelik farklı değerlendirme çabaları ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Kemalizm ile sosyalizm arasındaki farklar daha belirgin şekilde tartışılmaya başlanmıştır (Kayalı 2002, 178). Kemalist devrim, feodal üretim ilişkilerine karşı ciddi politikalar izlememekle eleştirilmiştir. Kurtuluş Savaşı’nın ardından kurulan siyasal sistemin halktan uzaklaştığı ve halk karşıtı bir nitelik taşıdığı tezi önemli bir söylem olarak gündeme gelmiştir. Yaşar Nabi, Kemalizme yönelen bu eleştirilere açık kapı bırakmakla birlikte, Kemalizmin siyasal ve kültürel açıdan devrimci bir karaktere sahip olduğunu savunmuştur. Toplumun iktisadi yapısını dönüştürmede yaşanan yetersizliğin Atatürk’ün çevresindeki kadronun eksikliklerinden kaynaklandığını vurgulamıştır. Yaşar Nabi’ye göre, saltanatın ve halifeliğin kaldırılması, Lâtin harflerine geçilmesi, kadınların siyasal ve sosyal haklarının iyileştirilmesi ve skolastik eğitim anlayışının terk edilmesi gibi kültürel değişimler, toplumu orta çağ karanlığından çıkararak çağdaş uygarlık düzeyine taşıyan önemli hamleler

olmuştur. Atatürk’ün yönlendirmesiyle atılan bu adımlar “*imparatorluk döneminin halkı hiçe sayan tutumuna devamlı olarak bir karşı çıkış*”ı temsil etmiştir. Bunun yanında, ekonomik yapıyı köklü biçimde değiştirmeyi hedefleyen toprak reformu gibi radikal projeler, söylevlerde sıklıkla tekrarlanmasına rağmen “*geniş bir teknik kadroya*” ihtiyaç duyulması nedeniyle başılamamıştır. Yaşar Nabi, söz konusu olan bu değerlendirmesinin devamında solun bir kesiminin cumhuriyet modernleşmesini üstyapı devrimleri söylemiyle küçümseyen tutumunu “*bilimin ve mantığın ölçülerini bir yana bırakarak laubalilik ve demagojiye sapanmak*” olarak tanımlamıştır (Nayır 1970, 3).

Varlık dergisinin, Kurtuluş Savaşı sonrasında yaşanan değişimleri üstyapı devrimciliği çerçevesinde ele alan yaklaşımı, Yaşar Nabi’nin farklı yazılarında da açık bir biçimde görülmektedir. 1977 yılının Kasım ayında yayımlanan “*Niçin Atatürk ve Hep Atatürk*” başlıklı makalede, Türk Devrimi’nin temel hedefinin, toplumu siyasal ve kültürel boyutlarda köklü biçimde dönüştürmek olduğu vurgulanmaktadır. Yaşar Nabi’ye göre, saltanat ve halifeliğin kaldırılması, Medeni Kanun’un kabulü, Latin alfabesine geçilmesi, dil alanındaki reformlar, çağdaş eğitim anlayışının benimsenmesi ve Anadolu’da yaşamış uygarlıkların tarihsel araştırmalarla gün yüzüne çıkarılması gibi adımlar, Türk toplumunun uygarlık yolunda ilerlemesini amaçlayan politikalar idi. Bu sayede, Türkiye’de “*uygarlığa kapılarını sonuna kadar açmış*” bir toplumsal düzen ortaya çıkmıştır. Bu çağdaşlaşma sürecinin tartışmasız önderi ise, Mustafa Kemal Atatürk’tü. O ulusun gereksinim duyduğu değişimleri göstermek ve topluma “*bir devrim geleneği*” ile “*bir devrim gücü*” aşılamak için yaşamış bir önderdi (Nayır 1977, 3).

Emin Özdemir de Yaşar Nabi’nin değerlendirmeleriyle örtüşen bir yaklaşım benimsemiştir. Özdemir’e göre, Türk toplumunun çağdaşlaşması, kültürel yapısının dönüştürülmesi ve “*yeni Türk insanının*” inşası amacıyla gerçekleştirilen kurumsal ve düşünsel reformları, yalnızca üstyapısal ve etkisiz dönüşümler olarak nitelendirip küçümsemek, bilimsel temelden yoksun bir eleştiridir. Üstyapı devrimciliği vurgusuyla küçümsemenin atılımlar “*feodal güçlerin baskısı altında*” ezilen ve sömürülen bir toplumu “*insan onuruna yaraşır bir yaşama düzeyine kavuşturmak*” için yapılmıştır. Bu üstyapısal değişimlerin sonucunda ortaya çıkacak olan rasyonel birey tipi, aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapının köklü biçimde dönüşümünü hedefleyen altyapı devrimlerinin de taşıyıcısı olacaktır (Özdemir 1975, 7). Derginin bir başka yazarı Ali Dündar da, Emin Özdemir gibi üstyapı devrimciliğini önemseyen bir tutum içindedir. Dündar’ın “*Her Yol Kemalizme Varır*” başlıklı yazısına göre, Kemalizmin öncelik amacı, kendi toplumunun gerçeğine yabancılaşmamış ve küresel ölçekte entegrasyon sağlayabilmiş rasyonel birey tipinin yaratılmasıdır. Kemalizmin asıl dönüştürmek istediği özne insandır. Orta çağa özgü yarı teokratik bir devlet yapısından ve geleneksel toplumsal ilişkilerden uzaklaşarak yaratıcı, üretken ve özgürleşmiş insana ulaşmaktır. Ancak bu dönüşüm gerçekleştiğinde, Türkiye Cumhuriyeti tüm yönleriyle çağdaş bir devlet kimliğine kavuşabilecektir (Dündar 1980, 16).

Sol düşüncenin Kemalizm eleştirisi yalnızca Kurtuluş Savaşı sonrası kurulan rejimin izlediği ekonomi politığın halk karşıtı olarak eleştirilmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk’ü tartışma ve eleştiri dışı bırakan, onu bir kült haline getiren yaklaşımlar da sorgulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Toplum ve Bilim dergisinde yayınlanan Mete Tunçay’ın “*Atatürk’e Nasıl Bakmak*” başlıklı makalesine göre, Türkiye’nin yakın dönem tarihine yönelik bazı “*tabular*” ortaya koyulmuş ve Atatürkçülük “*ilkel bir din görünümüne*” bürünmüştür. Atatürk’ü “*sonsuz iyicilik*” kavramıyla ele alan bu yaklaşım, onun gerçek ve bilimsel anlamda anlaşılmasını engellemiştir. Ancak bu kutsallaştırıcı söylemin terk edilmesiyle koşuluyla Atatürk’ün halkçılık ilkesine yüklediği anlamın “*geniş katılımlı bir demokrasi*” idealinden ziyade, monarşi karşıtlığıyla sınırlı kaldığı daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır. Aynı

zamanda, Atatürk dönemi Türkiye'si ile I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da kurulan anti-demokratik rejimler arasındaki benzerlik de daha net bir şekilde ortaya konabilecektir. Atatürk ve Türk Devrimi eleştirel bir perspektifle değerlendirilebildiği takdirde, Türkiye'nin güncel sorunları daha sağlıklı bir şekilde tartışılabilir ve yapısal problemlerine daha kolay çözümler üretilebilecektir (Tunçay 1978, 86, 91).

Sol fikriyatın bir kesiminin hissiyatına tercüman olan Mete Tunçay'ın değerlendirmeleri, Varlık dergisinin sayfalarında ciddi bir tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye'de komünist bir rejimin kurulabileceğine dair endişelerin yaygın olduğu bir atmosferde, Tunçay'ın "*Atatürk'e Nasıl Bakmak*" başlıklı makalesi, Varlık dergisinin yazarlarından Sami N. Özerdim tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. Özerdim, söz konusu makaleyi bilimsel temelden yoksun, subjektif ve politik önyargılarla kaleme alınmış bir metin olarak nitelendirmiştir. Tunçay'ın yaklaşımının Cumhuriyet Türkiye'si'ni yayılcı emeller güden bir devlet gibi sunmaya çalıştığını ileri sürmüş ve bu tarz değerlendirmeleri Sovyetler Birliği'nin propagandasıyla örtüşen ideolojik eğilimin bir parçası olarak yorumlamıştır (Özerdim 1978, 3).

Sami N. Özerdim'in Tunçay'a yönelik reaksiyoner eleştirisinin aksine, Yaşar Nabi konuya daha sakin ve yapıcı bir üslupla yaklaşmıştır. Ona göre, Türk Devrimi'ne ve daha özelde Mustafa Kemal Atatürk'e gösterilen bağlılık "*bir şefe bağlanma psikozu*" şeklinde değildir. Kemalizm ya da Atatürkçülük esasında "*yeniden bir yaşam felsefesi*" ve "*Batı dünyasının çoktan ulaştığı olduğu bir düşünme*" düzeyinin Türkiye'deki karşılığıdır. Bu düşünce düzeninin temelini düşünsel etkinliklerin bilimsel ve bağımsız bir şekilde yürütülmesi oluşturur. Çağdaş ülkelerin ulaştığı bu düşünce düzeni, farklı düşüncelerin yeşermesine imkan tanır ve bu yönüyle bireyi özgürleştirir. Dolayısı ile Atatürk'e atfedilen önemin temel belirleyici unsuru, onun skolastik dünya görüşünün kısıtlamalarını aşarak özgür düşünceyi eylemlerinin nirengi noktası yapmasıdır. Bu çerçevede Atatürkçülüğün temel amacı, rasyonel ve bilimsellik temelinde özgür bir yurttaş profilinin yaratılmasıdır. Atatürk düşüncesine gösterilen bağlılık herhangi bir doktrine saplanmadan özgür düşünebilen bireye ulaşma arayışıdır. Türk Devrimi'nin, Atatürk'ün ya da Kemalizm'in sansürlü ve devrimci bir öze eleştirilebilmesinin ön koşulu da, Atatürk Türkiye'sinin yaratmak istediği bilimsel temelli yeni bireysel ve toplumsal kimliğin içselleştirilmesidir. Bilime tartışmasız bir öncelik tanıyan bu düşünce sisteminin toplumsal baskı unsuru olacak bir Atatürk kültür yaratması mümkün değildir (Nayır 1978a, 3).

Sol çevrelerin Kemalizme yönelttiği eleştiriler karşısında itirazlarını dile getiren isimlerden biri de Varlık dergisi yazarlarından Ceyhan Atuf Kansu'dur. Kansu, sol çevrelerin "*Halk artık Kemalizmi neden benimsemez? Ondan ne gibi bir çıkarı olabilir?*" şeklindeki yaklaşımlarına karşı bir yanıt olarak "*Kemalizm Üzerine*" başlıklı makalesini kaleme almıştır. Bu yazısında "*Kemalizmi, Mustafa Kemal Atatürk'ün görüşüne ve eylemine sıkı sıkıya bağlı*" devrimci bir öğreti olarak tanımlamıştır. Muzaffer Erdost'un değerlendirmelerine atıfla Kemalizm'in iki temel niteliği olduğunu belirtmiştir. Birincisi, hem teorik düzlemde hem de pratikte "*emperyalizme karşı emperyalizmi zayıflatan*" bir eylem ve bir düşünce sistemi olmasıdır. İkincisi ise, laiklik prensibinden güç alarak feodal yapının temel dayanaklarından biri olan monarşiye karşı radikal bir mücadele yürütmesi ve egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu bir yönetim biçimini kurmasıdır. Kansu'ya göre, "*Kemalizm öz*"ünü bu iki temel nitelik oluşturmaktadır. Bu bağlamda Kemalizm'in esas vasfı ve öncelikli amacı emperyalizme karşı ulusal bağımsızlığın elde edilmesi ve feodalizmin şekillendirdiği siyasal, toplumsal ve ekonomik yapının tasfiyesi yoluyla halk kitlelerine yaslanan "*demokratik ve halkçı*" bir siyasal ve sosyo-ekonomik bir sistemin kurulmasıdır (Kansu 1975, 9, 10).

Varlık dergisi, Kemalizmi yalnızca sol ve Marksist hareketlerin eleştirilerine karşı değil, aynı

zamanda milliyetçi-muhafazakâr partilere ve sağ siyasal akımlara karşı da savunmuştur. Dergi, özellikle Süleyman Demirel başta olmak üzere dönemin sağ parti liderlerini Atatürk düşüncesi ve devrimine karşı isimler olarak değerlendirmiştir. Yaşar Nabi’ye göre, Osmanlı İmparatorluğu akıllı ve bilimi geri plana atan bir güzergaha girmiş ve bu sebeple ekonomi, eğitim, sanat ve toplumsal yaşam gibi birçok alanda gerilemiştir. Bu çözülme süreci nihayetinde Mondros Mütarekesi ile sonuçlanmıştır. Anadolu emperyalizmin müdahalesine açık hale gelmiştir. Türk ulusu anayurdunu yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak Mustafa Kemal’in önderliğinde yürütülen Kurtuluş Savaşıyla temel karakteri bağımsızlık, demokrasi ve laiklik olan bir ulus-devlet ortaya çıkmıştır. Yeni Türk devleti bilim ve özgür düşünceyi en temel değerleri arasında konumlandırmıştır. 1977 yılına gelindiğinde ise siyaset kurumu “*Osmanlı devletini diriltecek yeni bir cihangir ülke*” kurma hayaliyle Türkiye’nin ulus-devlet niteliğini ve özellikle de ulusal varoluşun temelini oluşturan laiklik ilkesini tartışmaya açan bir yola girmiştir (Nayır 1978b, 3). Bu bağlamda *Varlık* dergisi, Cumhuriyet Halk Partisi’ni (CHP) de eleştiriden muaf tutmamıştır. Sağ siyasi partiler gibi CHP de anti-Kemalist bir blok içinde anılmıştır. Derginin yazarlarından Sami N. Özerdim’e göre, 1980’lere yaklaşan Türkiye’de “*doğrudan doğruya Kemalist bir parti*” kalmamıştır. CHP dahi çok partili hayata geçişle birlikte Kemalizm’in yörüngesinden uzaklaşmış ve zamanla anti- Kemalist karşı devrimci bir partiye dönüşmüştür. Kemalizm’in prensiplerinden uzaklaşmış ve Atatürk’ün partisi olma vasfını kaybetmiştir (Özerdim 1980a, 3).

Varlık dergisinin bu döneme kadar ortaya koyduğu entelektüel panoramada, Kemalizm; hem onu heyecanla sahiplenen ya da köktenci biçimde eleştiren sol eğilimli Marksist çevreler hem de milliyetçi, muhafazakâr ve mukaddesatçı unsurlardan oluşan geniş sağ cephe tarafından ideolojik bir kuşatma altına alınmıştır. Bu çerçevede, derginin 1970’li yıllarda Kemalizmi retrospektif bir yaklaşımla savunduğu söylenebilir. Dergi, Kemalizmi 1930’lardaki gibi herhangi bir ideolojik aidiyetin sınırlarına indirgemeyen ve sağ-sol ayrımların dışında tutan bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Bu bağlamda Sami N. Özerdim’e göre, dönemin hem sağ hem de sol partileri, siyasal söylemlerinde Cumhuriyetin temel ilkeleri olan cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik kavramlarını asli anlamlarından uzaklaştırmışlar ve bunları ideolojik bağlamlarda yozlaştırmışlardır (Özerdim 1980a). Siyasal yelpazede konumlanan neredeyse tüm partiler, Atatürk devriminin kurmayı amaçladığı siyasal ve sosyo-ekonomik düzeni “*oy uğruna*” tahrip etmişler ve çağdaşlaşmanın ön koşulu olan laiklik ilkesini zayıflatmışlardır (Özerdim 1979, 6).

Şinasi Özdenoğlu da Özerdim’in düşüncelerine benzer değerlendirmelerde bulunmuştur. Kemalizmi yalnızca bir siyasal ve ekonomik sistem olarak ele almanın yanlış olduğunu belirterek, onu, Türk ulusunu dünyadaki hızlı değişime adapte edecek dinamik bir düşünce sistemi olarak tanımlamıştır. Sağ ve sol ideolojilerin ötesinde, Türk toplumunun beklentilerini dikkate alarak çağın gerçeklerine uygun yeni bakış açıları, yorumlar ve uygulamalar arayışı olarak değerlendirmiştir. Özdenoğlu, bir yandan Kemalizmin çağdaşlaşmaya ve ilerlemeye dönük devrimci yönünün milliyetçi-muhafazakâr siyasetçiler tarafından görmezden gelindiğini ima ederken, diğer yandan Kemalizmi Marksizm’e yakın göstermeye çalışan grupları “*Türkiye gerçeklerinden kopmuş, romantik ve bilinçsiz*” kitleler olarak nitelendirmiştir. Gerçek Atatürkçülerin “*hem azınlıkta hem de yalnız*” kaldığını öne süren Özdenoğlu, Türkiye’nin yaşadığı sorunlara çözümün cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik ilkelerinde bulunduğunu belirtmiş; buna rağmen “*Atatürkçü çözümünün tüm kesimlerce terk edilmiş*” olduğunu iddia etmiştir (Özdenoğlu 1977, 3).

Benzer bir analizi Ali Dündar tarafından kaleme alınan “*Kemalizmin Işığında*” başlıklı makalede de görmek mümkündür. Söz konusu değerlendirmeye göre, Kemalizmin devrimci

niteliği hem sağ hem de sol kesimlerce yeterince anlaşılmamış ve yüzeysel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Kemalist devrim yalnızca sağ siyasal aktörler tarafından değil, aynı zamanda kendilerini sol ya da ilerici olarak tanımlayan kesimlerce de yeterince anlaşılmamış ve hatta çeşitli şekillerde engellenmiştir. Dündar’a göre, kendini “*Atatürkçü ya da Kemalist olarak sunan çevreler*” dahi Atatürk vefatından sonra başlayan dönemde “*Kemalizmin gerçekçi, yaşamsal ve bilimsel özünü kavramaktan*” uzaklaşmışlardır. Atatürk’ün, köylülüğü Türk toplumunun temeli haline getirme ülküsü, üretim biriminin merkezine Anadolu köylüsünü yerleştirme arzusu ve toprak düzeninde feodaliteye karşı ulusun çıkarını koruma mücadelesi DP içinden olduğu kadar CHP içinden de engellenmiştir (Dündar 1978, 20).

Varlık yazarları, sağ ve sol politik güçleri Kemalizm karşıtı bir siyaset üretmekle eleştirmiş ve hatta itham etmişlerdir. Bu yaklaşım, onları Kemalizmi doğru anlamıyla yeniden yorumlayacak ve anlamlandıracak aktörü sivil siyasal kurumların dışında aramaya yöneltmiştir. Sivil siyasal kültürü Kemalizmi yeniden tanımlama noktasında yetersiz görmüşlerdir. 12 Mart 1971 Muhtırası’nı Kemalizm açısından olumlu karşılayan dergi, 1970’lerin sonlarına doğru Kemalizmin öz anlamından uzaklaştırıldığını belirtmiş ve gözlerini yeniden orduya çevirmiştir. Bu süreçte, Kemalizmin restorasyonun ancak ordu güdümünde gerçekleşebileceğine dair bir inanç gelişmiştir. Ahmet Köklügiller’in “*Atatürk ve Ordu*” başlıklı yazısı bu saptamayı somutlaştırıcı niteliktedir. Köklügiller, tıpkı diğer Varlık yazarları gibi, sağ ve sol siyasî akımların Kemalizmle ilişkisini sorunlu görmektedir. Ona göre, Mustafa Kemal Atatürk üçüncü dünya ülkelerinde büyük bir değer taşıırken, Türkiye’de hem sağ hem de sol siyasî çevreler, Atatürk’e yönelik suçlayıcı bir dil kullanmıştır. Sağ ideoloji, Kemalizmi geleneksel değerlerden keskin bir kopuş yaratmakla eleştirirken radikal sol ise Atatürk’ü “*sosyalizmi getirmedi diye*” suçlamaya yönelmiştir. Bu tablo karşısında, “*Türkiye’de en iyi örgütlenmiş Kemalist güç*” olarak yalnızca ordu kalmıştır (Köklügiller 1977, 7). Bu saptamaya dayanarak, derginin Kemalizmi yeniden Türk siyasetinin merkezine taşıyabilecek tek güç olarak militarizmi gördüğünü söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

1980 yılının Ağustos ayında, Türkiye’nin demokrasiden ve parlamenter sistemden uzaklaşarak giderek daha militarist bir yapıya yöneldiği bir dönemde, *Varlık* dergisi sivil siyasetin Kemalizmin ilkelerinden tamamen sapmış olduğu düşüncesini işlemeye devam etmiştir. Derginin üçüncü sayfasında “*Atatürk’ten Ayrılış*” başlığı altında yayımlanan makale, parlamenter demokrasi ile Kemalizm arasında bir gerilim olduğunu savunmuştur. Karşı-devrim söylemi çerçevesinde, çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte Kemalizmin siyasal arenadaki etkisinin azalmaya başladığını öne sürmüştür. 1980’lerin başındaki siyasal yapıyı çözümlediğinde ise, Atatürk’ün fikir ve düşüncelerinden uzaklaşma eğiliminin kemikleştiğini iddia etmiştir. Söz konusu metne göre, sağ ve sol siyasî güçler Atatürk’ün fikir ve düşüncelerine karşı çıkma noktasında biraraya gelmiştir. Bu çevreler tarafından Atatürk “*gelmiş geçmiş, yaptıkları geride kalmış, daha açığı modası geçmiş*” bir siyasî portre olarak görülürken altı ok ile belirlenen ilkeler müstehzi bir edayla ele alınır olmuştur. Merkez sağ partiler ile milliyetçi-mukaddesatçı hareketler, toplumun kültürel birikimi tahrip ettiği gerekçesiyle laik bir siyasal ve toplumsal sistem düşüncesine savaş açarken sol ise aynı düşünceyi “*salt bir üstyapı oyalaması*” gerekçesiyle önemsizleştiren bir tutum içine girmiştir. Bu bağlamda, Atatürk Devrimi’nin felsefesini ya doğru kavrayamayan ya da ona açıkça karşı konumlanan siyaset sınıfını uyaracak bir güç odağının varlığı daha da kritik bir önem kazanmıştır (Özerdim 1980b, 3).

Bu değerlendirmeden yalnızca bir ay sonra, Kemalizmin bir defa daha ordu güdümünde restore edilmesi için 12 Eylül 1980 askerî darbesi gerçekleşmiştir. 12 Eylül rejimi, sağ ve sol ideolojilerden arındırılmış bir toplum modeli çerçevesinde tek parti dönemi Kemalizm anlayışını

ihya etmeye yönelmiştir. Bu açıdan Kemalizmin sol yorumuna karşı köktenci ve atak bir siyaset izlemiştir. Kenan Evren, Cumhuriyetin temel değerlerinden olan “*Atatürkçülük adına tahrifat ve tahribat yapmış olanlar*” derken doğrudan doğruya sol Kemalizmi hedef almış ve bu anlayışa asla taviz verilmeyeceğini vurgulamıştır. Buna karşın sağ Kemalist yorumlara ise, dinsel öğelerden arındırılmış olmak ve Batılılaşmaya karşı görüş geliştirmemek şartıyla kısmen izin verilmiştir (Kahraman 2011, 61; Taşkın 2015, 577-578). 12 Eylül rejiminin, Kemalizmi sağ ya da sol ideolojilerin dışında, temel hedefi Batılılaşma olan bir düşünce sistemi olarak kabul eden bu yaklaşımı Varlık sayfalarındaki Kemalizm silüetiyle büyük ölçüde örtüşmüştür. Bu nedenle dergi, 12 Eylül’e karşı olumlu bir tutum takınmıştır. Örneğin Ahmet Köklügiller, siyasal şiddetin had safhaya ulaştığı bir tablo karşısında darbeyi gerçekçi bir alternatif olarak görmüştür. Ordunun, sağ ve sol olarak tanımlanabilecek Kemalizm yorumlarının dışında bir Kemalizm anlayışla hareket ederek Atatürk ilkelerine kaybettiği gücü fazlasıyla geri kazandıracak ilerici bir hamlede bulunduğunu savunmuştur. Darbenin, Mustafa Kemal Atatürk’e ve Türk Devrimi’ne yönelik şiddeti günden güne artan suçlamaları ve saldırıları durduracak bir reaksiyon olduğunu ileri sürmüştür (Köklügiller 1980, 3).

Ordu ve bürokrasinin savunmuş olduğu Kemalizm ile Varlık dergisinin benimsemiş olduğu Kemalizm anlayışı arasındaki örtüşme başka bir değerlendirmeye daha da netleşir. 12 Eylül yönetiminin siyasete yaklaşım tarzıyla Atatürk düşüncesinin birebir örtüşüğünü ima eden bu değerlendirmede, Atatürk devriminin temel ögesinin “*ister sağcı olsun ister solcu olsun her türlü sınıf diktasına kesin olarak karşı*” çıkması olduğu vurgulanmıştır. Özellikle radikal sağ ve sol politik akımlar anti-demokratik ve totaliter eğilimler taşımakla eleştirilmiş; Atatürk’ün temel hedefinin demokratik içerikli bir siyasal sistem kurmak olduğu öne sürülmüştür. Bu bağlamda Atatürk devriminin temel vasfının “*diktacı, ihtilalci, zorba olmayan; dini de politikaya araç etmeyen her düşüncenin örgütlenerek siyasal erk yarışına katılabilmesi*”nin yolunu açmak olduğu ifade edilmiştir (Salihlioğlu 1980, 9).

1933 yılında Yaşar Nabi Nayır tarafından Türk kültür hayatına kazandırılan Varlık dergisi, Kemalizmle çok kapsamlı bir şekilde ilgilenmiş ve Kemalist devrimin samimi bir savunucusu olmuştur. Kemalizmin bir düşünce sistemi olarak belirginleşmesine ve toplumsallaşmasına ciddi anlamda katkı sağlamıştır. Ancak Yaşar Nabi’nin 15 Mart 1981 tarihinde vefat etmesinden sonra giderek Kemalizmle arasına bir mesafe koymuştur. Kemalizmi sayfalarında eskisi kadar tartışmamaya başlamıştır. Ancak bu ondan bütünü bir kopuş değildir. Kemalizme dair 12 Eylül’ün genel zihniyetiyle örtüşen metinler çok nadir de olsa yayınlanmaya devam etmiştir. Örneğin Sami Selçuk, 12 Eylül’ün sahipleri gibi Kemalizmi çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı kendine temel hedef edinmiş, bilimin ışığında ilerlemeyi önceleyen sağ ve sol siyasal akımların dışında bir düşünce sistemi olarak ele almıştır. Selçuk’a göre, Atatürk devrimi yalnızca “*iktidarın kaynağını değiştirmekle biten bir siyasal ayaklanmanın ya da iktidarın öznesini değiştiren saray darbelerinin*” ötesinde radikal değişimler dizisiyle özdeşleşen bir hareketin adı olmuştur. Ancak bilimsel temelde Atatürk devriminin bir felsefesi ortaya koyulmadığı için zamanla Atatürk’ün düşüncesini tek bir ideolojiyle ilişkilendiren ve “*devrimin temel felsefesini saptırıcı gizli anti Kemalizmler*” ortaya çıkmıştır. Oysaki Atatürk’ün düşüncesi dikkatle incelendiğinde, Atatürk devriminin temel niteliğinin bilim olduğu ve herhangi bir ideoloji ile ilişkilendirilmesinin mümkün olmadığı aşikardır (Selçuk 1982, 3-4).

Varlık dergisi sayfalarında Kemalizm üzerine yayınlanan metinler 1980’li yıllarda oldukça az sayıda olmakla birlikte Toktamış Ateş tarafından kaleme alınan “*Laiklik ve Kemalizm*” başlıklı makale dikkate değerdir. 1986 yılında Varlık dergisinde yayımlanan söz konusu metinde Ateş, laiklik ilkesini Kemalist ideolojinin siyasal işlevi bağlamında ele almıştır. Laikliği yalnızca din-

devlet ilişkilerinin düzenlenmesine ilişkin klasik anlatının dışında siyasal egemenliğin meşruiyet kaynağının dönüşümünü temsil eden temel bir yapı taşı olarak değerlendirmiştir. Buna göre, Kemalizm, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin temel söylemi olan “*egemenlik ulusundur*” ilkesi doğrultusunda dinî otoriteden beslenen siyasal yapıyı reddederek siyasal iktidarın kaynağı olarak ulusu merkeze yerleştirmeyi öncelikli amaç edinmiştir. Bu nedenle laik ilkesi ulusal egemenlik kavramının ve cumhuriyetçi bir yönetim anlayışının doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Saltanata son verildiği gün, egemenliğin yeni yasama ve yürütme yetkisine göre tanrısallık kökenli padişahı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aktarıldığı gün, Türkiye devletinin laik bir devlet olacağına kesinlik kazanmıştır (Ateş 1986, 6-7).

Sonuç

Varlık dergisi yayın hayatına 1933 yılında başlamıştır. Bu tarihten itibaren de Yaşar Nabi Nayır'ın vefatına kadar Kemalizm ya da Atatürkçülük üzerinde ciddiyetle durmuştur. Kemalizm üzerine yapmış olduğu değerlendirmelerde bir süreklilik içinde olmuştur. Kemalizmi faşizm ya da komünizm gibi ideolojilerden dikkatle ayıran 1930'lu yılların anlayışını esas kabul etmiştir. Dünyada ve Türkiye'de yaşanan siyasi ve sosyo-ekonomik değişimlerden etkilenmeyerek bu anlayışı daha sonraki dönemlere de taşımıştır. Bu bağlamda 1970'li yıllarda -60'lardan devreden-sol terminoloji ile Kemalizmi yan yana getiren değerlendirmelere ve Kemalizm dışı solun Kemalizme yönelik eleştirilerine şiddetle itiraz etmiştir. Kemalizmi iktisadî alanda tartışarak onu sol ideoloji ile buluşturan ve üstyapı dönüşümlerini gerçekleştirirken altyapı devrimlerini ihmal etmekle eleştiren sol Kemalist tezler karşısında üstyapı değişikliklerinin hayati önemde olduğunu savunmuştur. Sosyalist aydınların Kemalizmi anti-demokratik bulan değerlendirmeleri karşısında ise Kemalist ilkelerin içeriğinin ve yarattığı toplumsal dönüşümün totaliter bir siyasal sisteme izin vermeyeceğinin altını çizmiştir.

Varlık dergisi farklı açılardan Kemalizme yaklaşan sosyalist görüşler hakkındaki söylemini merkez sağ ve milliyetçi-mukaddesatçı gruplara karşı da korumuştur. Milliyetçilik ilkesi üzerinden Kemalizmle arasında bir ünsiyet kuran sağ çevreleri Kemalizmi köktenci düşünce ve eylemlerini meşrulaştırma aracı olarak kullanmakla eleştirmiştir. Altı Ok'u gerçek anlamından saptırmakla itham ettiği sağ ideoloji ile Kemalizmi net bir şekilde birbirinden ayırmıştır. Muhafazakâr ve mukaddesatçı kesimlerin Osmanlı İmparatorluğunun bir mirasçısı olduğu düşüncesinden hareketle ümmetçi bir politika dizgesini benimsemelerine bir tepki olarak Türkiye'nin ulus-devlet niteliğinin altını çizmiş ve özgür bireyin yaratılmasında laiklik ilkesinin temel bir rol oynadığını vurgulamıştır.

Üzerinde durulan bu konu hakkında son olarak söylenebilir ki Varlık dergisi çağdaş bir ülke ve toplum olmanın siyasi ve sosyo-ekonomik dayanaklarını saptayan ilkeler bütünü olarak kabul ettiği Kemalizmi -ya da dergi tarafından daha çok tercih edilen bir terimle ifade edersek- Atatürkçülüğü apolitik bir düşünce sistemi olarak ele almıştır. Siyasi partileri ve politik akımları Kemalist ilkelerin yerine sosyalizm, faşizm ya da fundamentalizm gibi ideolojileri ikame etmekle eleştirmiştir. Kemalizmi bu şekilde tahlil ediş biçimiyle askeri bürokrasiyle aynı nokta bulmuştur. 12 Mart ve 12 Eylül sonrasında kurulan askeri yönetimlerin Kemalizmi, Atatürkçülük kavramı altında bir düşünce sistemi olarak tarif eden ve ideolojiler üstü konumlandıran değerlendirmeleriyle aynı doğrultuda görüşler ortaya koymuştur.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmad F. 2009, Modern Türkiye’nin Oluşumu. Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Ahmad F. 2022, Bir Kimlik Peşinde Türkiye. İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Alpkaya F. 2015, “ Bir 20. Yüzyıl Akımı: Sol Kemalizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm*. İletişim Yayınları. İstanbul, 477-518.
- Arcayürek C. 2012, Çankaya 1980- 2011. Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Ateş T. 1994, Kemalizmin Özü, Görüşler, Düşünceler. Der Yayınları, İstanbul.
- Ateş T.1986, “Laiklik ve Kemalizm”. *Varlık Dergisi* 941, 6,7.
- Atılğan G. 2020a, Yön Devrim Hareketi Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar. Yordam Yayınları, İstanbul.
- Atılğan G. 2020b, “12 Mart Kapanan ve Açılan Yollar”. Ed. M. K. Kaynar. *Türkiye’nin 1970’li Yılları*. İletişim Yayınları, İstanbul, 55-99.
- Bora T & Yüksel T. 2015, “Sağ Kemalizm”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm*. İletişim Yayınları. İstanbul, 529-555.
- Bora T. 2017, Cereyanlar Türkiye’de Siyasal İdeolojiler. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çavdar T. 2013, Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze. İmge Yayınevi, Ankara.
- Çelik S. 2021, İnönü Döneminde Kemalizm: Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Demirel T. 2013, Adalet Partisi İdeolojisi ve Politika. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Demirel T. 2023, 12 Mart ve 12 Eylül’ün Anatomisi: 1960-1980 Dönemi Türkiye’sinde Siyaset. Liberte Yayınları, İstanbul.
- Dündar A. 1978, “Kemalizmin Işığında”. *Varlık Dergisi* 854, 20.
- Dündar A. 1980, “ Her Yol Kemalizme Varır”. *Varlık Dergisi* 878,16.
- Esen B. 2022, “Post- Kemalizmin Vesayet Eleştirisi: AKP Rejiminin Resmi Tezi”. Eds. İ. Aytürk- B.Esen. *Post- Post- Kemalizm Türkiye Çalışmalarında Yeni Arayışlar*. İletişim Yayınları. İstanbul, 355-417.
- Esen B. 2023, “ Kemalizm”. Ed. T. Bora. *Siyasi Düşüncenin Bir Muhasebesi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul, 65-95.
- Hale W. 2014, Türkiye’de Ordu ve Siyaset. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kahraman H. 2011, “Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi”, *Doğu Batı* 15 (59), 35-76.
- Kansu A C. 1972a, “Gerekçe”. *Varlık Dergisi* 777, 3.
- Kansu A C. 1972b, “Kurtuluş Savaşlarının Babası ”. *Varlık Dergisi* 772, 3.
- Kansu A C.1972c, “Konuşan Önder”. *Varlık Dergisi* 779, 3.
- Kansu A C. 1972ç, “Ulusal Onur”. *Varlık Dergisi* 772, 3.
- Kansu A C. 1972d, “Kurtuluş Savaşı İnsancılıktır”. *Varlık Dergisi* 773, 3.
- Kansu A C.1975, “Kemalizm Üzerine”. *Varlık Dergisi* 818, 9-11.
- Karagülle F.2006, “Varlık Dergisi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 4(8) , 609-727.
- Kayalı K. 2021a, “İki Farklı Dönemde Kemalizm Algılanması (1960’lı ve1990’lı Yıllar)”. Eds. E. Ünlen & H.A.Tokur, 9.*Uluslararası Atatürk Kongresi. Amasya , 12 – 15 Kasım*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. Ankara. 1263-1285.
- Kayalı K. 2021b, Düşüncenin Coğrafyası Toplum Tarih ve Kültürden Soyutlanma. Ketebe, İstanbul.
- Kayalı K. 2002, Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Köklügiller A. 1977, “Atatürk ve Ordu”, *Varlık Dergisi* 842, 7.
- Köklügiller A. 1980, “Kemal Atatürk’ün Aydın İzinden”, *Varlık Dergisi* 878, 6.
- Nayır N Y. 1970, “Neden Karşıdirlar Atatürk’e”. *Varlık Dergisi* 758, 3.
- Nayır N Y. 1971a, “Hoşgörüsüz İnsanlar”. *Varlık Dergisi* 767, 3.
- Nayır N Y. 1971b, “Atatürk’e Dönüş”. *Varlık Dergisi* 763, 3.
- Nayır N Y. 1977, “Niçin Atatürk ve Hep Atatürk”. *Varlık Dergisi* 842, 4.
- Nayır N Y. 1978a, “Niçin Atatürk”. *Varlık Dergisi* 854, 3.
- Nayır N Y. 1978b “Politika Çıkarıcıları”. *Varlık Dergisi* 849,3.

- Ozan E D. 2015, “İki Darbe Arasında Kriz Sarmalı”. Eds. G. Atılğan, C. Saraçoğlu & A. Uslu. *Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat*. Yordam Yayınları, İstanbul, 663-753.
- Özdemir, E. 1975, “Atatürkçü müyüz?”. *Varlık Dergisi* 818, 7.
- Özdenoğlu Ş. 1977, “Çağdaş Atatürkçülük ve Yeni Çözümler”. *Varlık Dergisi* 838, 3.
- Özderdim S. 1978, “Anıt- Kabir Yıkılır mı ?”. *Varlık Dergisi* 853, 3.
- Özderdim S.1979, “Soyut Bir Demokrasi”. *Varlık Dergisi* 858, 6.
- Özderdim S.1980a, “Atatürk ve Politikacılar”. *Varlık Dergisi* 875, 3.
- Özderdim S.1980b, “Atatürk’ten Ayrılış”. *Varlık Dergisi* 876, 3.
- Salihoğlu M.1980, “Atatürkçülüğün Anlamı”. *Varlık Dergisi* 878, 9.
- Saraçoğlu C. 2015, “Tank Paletiyle Neoliberalizm” Eds. G. Atılğan, C. Saraçoğlu & A. Uslu. *Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat*. Yordam Yayınları, İstanbul, 753-875.
- Selçuk S. 1982, “Atatürk Devriminin Sorunsalı ve Niteliği”. *Varlık Dergisi* 896, 2-10.
- Tanör B. 2014, “Siyasal Tarih 1980-1995”. Ed. S. Akşin. *Bugünkü Türkiye 1980-2003*. Cem Yayınevi. İstanbul, 27-163.
- Taşkın Y. 2015, “12 Eylül Atatürkçülüğü ya da Bir Kemalist Restorasyon Teşebbüsü Olarak 12 Eylül”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm*. İletişim Yayınları. İstanbul, 570-584.
- Tunçay M. 1978, “Atatürk’e Nasıl Bakmak”. *Toplum ve Bilim* 4, 86-92.
- Uzun H. 2010, “Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 9 (20-21), 233-271.
- Zürcher E J. 2010, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi* : İletişim Yayınları. İstanbul.